

امام جماعت و مسجد

<?xml encoding="UTF-8?">

با توجه به اهمیت و نقش امام جماعت در مسجد از جنبه‌های گوناگون و به ویژه در بعد اجتماعی، سیاسی مناسب است مبحثی را بدین امر اختصاص دهیم.

براستی مصداق کامل آنان که مساجد خدا را عمارت می‌کنند ائمه جماعتی هستند که در ابعاد گوناگون مسجد را گرمی و رونق می‌بخشد. بر همین پایه است که فقیهان مصرف نمودن درآمدهای مربوط به مسجد را برای امام جماعت جایز می‌شمردند. زیرا آن بخش از اموال مسجد که در این راه هزینه شود در حقیقت برای آبادی رونق و تعمیر مسجد صرف شده است. تعمیری که از عمارت مادی مسجد به مراتب بالاتر و برتر است چه برخورداری مسجد از امام جماعتی که شایسته موجب عمران و آبادی معنوی آن است [1]. از بعد عبادی بدون وجود امام جماعتی شایسته مؤمنان حاضر در مسجد گرچه از فضیلت و پاداش حضور در مسجد برخورداری شوند ولی فیض بزرگ نماز جماعت را از دست خواهند داد و از فواید و آثار سازنده آن محروم می‌مانند.

در بعد اجتماعی- سیاسی:

مسجد نیازمند به مرکزیتی است تا در سایه آگاهی از مبانی دینی از برخورداری هوش و اندیشه سیاسی روشنگر افکار نمازگزاران باشد خطرهای و آفت‌هایی که بالقوه یا بالفعل مسلمانان را تهدید می‌کند، برای آنان بازگو کند و در راستای وحدت و همدلی جامعه اسلامی تلاش کند.

در بعد نظامی:

مسجد جایگاه حضور مجاهدان و ایثارگران است و به هنگام جنگ پایگاه اجتماع و تشکیل رزمندگان اسلام خواهد بود از این رو به محوری نیازمند است تا با تکیه بر مقبولیت و صلاحیت‌های خویش مسجد را به سنگر پشتیبانی از جبهه‌ها تبدیل کند ارتباط میان مردم پشت جبهه و رزمندگان را استوار نماید و خلاصه آن دست از امور نظامی را که به مسجد مربوط می‌شود سر و سامان بخشد. انجام وظایفی چنین سنگین تنها در توان عالمی پارسا و دین‌شناس است. بنابراین بسیار طبیعی است چنانچه مسجد از چنین امام جماعتی برخوردار نباشد از ایفای نقش سازنده خود در عرصه‌های گوناگون ضعیف و ناتوان خواهد بود.

لزوم برخورداری امام جماعت از شرایط لازم: البته انجام تکالیف و مسئولیت‌های مربوط به امام جماعت از هر کسی برخاسته نیست بلکه تنها امام جماعتی توان این مهم را دارد که از شرایط لازم برخوردار باشد. در فقه اهل بیت (ع) در مرتبه اول بر لزوم و برخورداری امام جماعت از عنصر «عدالت» تأکید شده است.

عدالت:

ملکه و حالت روحی است که انسان را از دست بازیدن به گناه کبیره و اصرار بر گناهان صغیره باز می‌دارد. در مرتبه پس از آن بر لزوم خودداری امام جماعت از کارهای خلاف مروت که شخصیت وی را از نگاه دیگران خوار و بی‌مقدار سازد تأکید شده است. برخورداری امام جماعت از مراتب علم و فضل و پارسایی باعث می‌شود تا او

بتواند نمازگزاران مسجد را از نظر فکری و معنوی تغذیه نماید و از اندیشه و جان آن را از کوثر معارف دینی سیراب کند. پرهیز از خود محوری احترام به آراء و نظریات اهل مسجد و مشورت نمودن با آنان در ارتباط با امور مساجد تأثیری فراوان در دلگرمی مؤمنان نمازگزار و جذب افراد جدید به مسجد دارد. برخوردهای همراه با عطف و مهربانی و گشاده‌رویی نیز نقش مهمی در موفقیت امام جماعت و در نتیجه رونق و گرمی مسجد دارد. مسجد جایگاه حضور مؤمنان با اندیشه‌ها و سلیقه‌های گوناگون است. مردان و زنان از پیر و کودک و جوان و نوجوان همگی در مسجد حاضر می‌شوند هر یک از این گروه‌ها سلیقه‌های کاملاً متفاوت با یکدیگر دارند. رسول اکرم (ص) با آنکه از علم غیب الهی برخوردار بودند در مسائل مهم اجتماعی با یاران خویش و حتی مردم در مسجد به مشورت می‌پرداختند. هرگاه برای احترام به افکار عمومی برخلاف نظر خویش عمل می‌نمودند این شیوه پیامبر (ص) درس بزرگی برای همه مسلمانان به ویژه ائمه جماعات است تا در این زمینه به برترین الگوی الهی اقتداء کنند. مجالست و همنشینی با ضعیفان و نیازمندان تلاش برای رفع مشکلات آنان تا حد امکان حوصله و بردباری در برخورد با نمازگزاران ساده زیستی و پرهیز از تجمل گرایی از عوامل موفقیت یک امام جماعت شایسته به شمار می‌رود. این گونه برخوردها علاوه بر آثار سازنده‌ای که در پی دارد خود بهترین تبلیغ عملی برای هدایت و جذب دیگران به اسلام است. پیامبر اکرم (ص) در کنار بپا داشتن نماز جماعت در مسجد گاه با همین برخوردها افرادی را از شقاوت و بدبختی حتمی نجات می‌دادند. چگونگی برخورد آن حضرت با عدی بن حاتم که به منظور اسلام آوردن به مسجد پیامبر آمده بود نمونه‌ای از این برخوردهاست. رعایت حال ضعیفان در نماز و خودداری از برگزار نمودن برنامه‌های طولانی و خسته‌کننده در مسجد نیز سهم مهمی در موفقیت امام جماعت دارد. پیامبر اکرم (ص) همواره کسانی را که به عنوان امام جماعت برای مناطق مختلف منصوب می‌نمودند به رعایت حال ضعیفان و خودداری از طولانی نمودن نماز توصیه می‌نمودند. در حدیثی از امیرالمؤمنین علی (ع) آمده است: «آخر ما فارقت علی جیب قلبی ان قال یا علی اذا صلیت فصل صلوۃ اضعف من خلفک [2]» «آخرین سخن محبوب خاتم پیامبر (ص) با من این بود که به هنگام نماز جماعت حال ضعیفترین کسی را که به تو اقتدا کرده است رعایت کن». انسان به هنگام وصیت و به ویژه در لحظه‌های پایانی عمر خویش معمولاً آنچه را که در نظرش از اهمیتی والا برخوردار است مورد تأکید قرار می‌دهد. بر پایه این حدیث آخرین گفتار پیامبر (ص) تأکید بر حال ضعیفان در نماز جماعت بوده است. این امر از یک سو اهتمام ویژه پیامبر را به مسأله نماز و تلاش برای برپایی آن در جامعه نشان می‌دهد و از سوی دیگر گویای آن است که یکی از راههای جذب و جلب مسلمانان به کانون مسجد و نماز جماعت کوتاه برگزار نمودن نماز است. بی‌گمان این سفارش پیامبر (ص) دیگر برنامه‌هایی را که در کنار نماز جماعت در مسجد برگزار می‌شود نیز بر می‌گیرد. پیش گرفتن شیوه اعتدال و برخوردهای مسالمت آمیز از سوی امام جماعت با نمازگزاران نیز اموری است که در روایت مورد تأکید قرار گرفته است و حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است:

«من ام قوماً فلم یقتصد بهم فی حضوره و قرائته و رکوعه و سجوده و قعوده و قیامه ردت علی صلاته و لم تجاوز تراقیه و کانت منزلته عندالله منزلة امیر حائر متعدد لم یصلح لرعته و لم یقم فیهم بامرالله فقام امیرالمومنین علیه السلام فقال: یا رسول الله بابی انت و امی! و ما منزلة امیر جائر متصد لم یصلح لرعته و لم یقم بامرالله قال هو رابع اربعه من اشد الناس عذاباً یوم القیامة: ابلیس و فرعون و قاتل النفس و رابعهم سلطان حائر [3]» «کسی که امامت گروهی را به عهده گیرد در برخورد با آنان و قرائت و رکوع و سجده و نشستن و برخاستن خود راه اعتدال و میانه‌روی را در پیش نگیرد نمازش مورد پذیرش نخواهد بود و از کتفهای او تجاوز نمی‌کند. (قابلیت

صعود به بارگاه الهی را ندارد) جایگاه چنین امامی نزد خداوند همچون جایگاه سلطان ستمگر و تجاوزگری است که برای صلاح رعیت خود تلاش ننموده و فرمان الهی را در میان آنها بیای نداشته است. امیرالمؤمنین علیه السلام برخاست و گفت ای رسول خدا پدر و مادرم فدای تو باد. جایگاه چنین سلطانی نزد خداوند چگونه است؟ رسول خدا فرمود: پیشوای ستمگر یکی از چهار گروهی است که در روز قیامت دچار سخت‌ترین عذابها خواهد شد ابلیس فرعون قاتل و پیشوای ستمگر همگی در یک رتبه‌اند. چنین به نظر می‌رسد که عبارت «فلم یقتصد بهم فی حضوره» تنها ناظر به مسأله نماز نیست بلکه گویای آن است که امام جماعت بایستی در زمینه‌های گوناگون برخورداری همراه با اعتدال و میانه‌روی را با نمازگزاران خود داشته باشد همین تعبیر در حدیث دیگری از آن حضرت نیز به گونه‌ای دیگر بیان شده است.

پیامبر (ص) می‌فرمایند: «من ام قوماً باذنهم و هم به راضون فاقتصد بهم فی حضوره و احسن صلاته بقیامه و قراءته و رکوعه و سجوده و قعوده فله مثل اجر القوم و لا ینقص من اجورهم شیء» [4] «کسی که اذن و رضایت گروهی امامت نماز آنان را بر عهده گیرد و آنگاه در برخورد با آنها راه اعتدال را در پیش گیرد و قیام و قرائت و رکوع و سجده و نشستن خود را نیکو بجای آورد پاداشی برابر پاداش تمام کسانی که با وی نماز می‌گذارند دریافت می‌کند بی‌آنکه چیزی از اجر نمازگزاران کاسته شود». با توجه به این سخن از رسول خدا (ص) روشن می‌شود که رعایت شیوه اعتدال و عدم رعایت آن باعث می‌شود امام جماعت در دو موقعیت کاملاً متفاوت قرار گیرد. رعایت اعتدال و میانه‌روی پاداش بزرگ الهی را برای او در پی دارد و پیش گرفتن افراط و تفریط او را در کنار شیطان و پیشوای ستمکار قرار می‌دهد.

لزوم قدرشناسی از امام جماعت مسجد:

امام سجاد (ع) در رساله حقوق فرازی را به بیان حق امام جماعت و لزوم سپاسگزاری و قدردانی از وی اختصاص داده است. این امر به روشنی نشان می‌دهد که ائمه جماعت و نگاه اولیای دین از منزلتی والا و جایگاهی ارجمند برخوردارند. امام (ع) می‌فرمایند: «حق کسی که در نماز جماعت امام تو می‌شود این است که بدانی او سفیر و نماینده تو در پیشگاه خداست او از طرف تو سخنگوست و تو از طرف او سخنی نمی‌گویی او برای تو دعا می‌کند تو برای او دعا نمی‌کنی او برای تو چیزی را از خداوند درخواست می‌کند و تو چنین نکرده‌ای امام جماعت در پیشگاه خداوند می‌ایستد و از سوی تو چیزی را از خداوند می‌خواهد و این کاری مهم است حال که تو چنین کاری را از سوی او عهده نگرفته‌ای اگر در این کار مهم کوتاهی رخ دهد دامنگیر اوست نه تو و چنانچه گناهی کند تو در آن شریک نیستی تو بر او برتری نداری زیرا او خود را سپر تو قرار داده و نمازش را نیز سپر نماز تو کرده است پس جا دارد به خاطر این همه سپاسگزار او باشی».

این گفتار امام به روشنی گویای آن است که اگر کسی تنها امام جماعت انسان در نماز باشد باید قدرشناس او بود و زحمتهایش را اجر نهاد زیرا او با تصدی این منصب بار مسئولیتی سنگین را از سوی نمازگزاران بر دوش می‌کشد.

شرایط امام جماعت:

امام جماعت باید این شرایط را داشته باشد: بلوغ و عقل، عدالت، رجولین، نماز را به طور صحیح بخواند، مسلوس و مبطون نباشد به وسیله عذری یا لباسی نماز نخواند، بیماری خوره یا پیسی نداشته باشد [5].

حفظ احترام امام جماعت:

سؤال: شخصی در یک مسجد که نماز جماعت برگزار شده و امام جماعت نیز عادل و مورد تأیید می‌باشد نماز فردی می‌خواند به قصد این که به دیگران بفهماند که امام عادل نیست و یا قصدش این نیست ولی عملش طوری است که مردم اینطور فکر می‌کنند آیا نماز این شخص باطل است؟ جواب: اگر عمل او به قصد هتک جماعت و امام باشد و آیا آنکه موجب هتک جماعت یا امام گردد حرام است [6].

سؤال: امام جماعت می‌تواند نمازی را که به جماعت خوانده در صورتی که جماعت دوم و اشخاص آن غیر اول باشد دوباره به جماعت بخواند؟ جواب: مانعی ندارد [7].

سؤال: امام جماعت در محلی اقامه جماعت می‌نماید. پس از اتمام به محل و مسجد دیگر می‌رود و برای عده دیگر همان نماز را که خوانده اعاده می‌نماید تا آنها هم به فیض جماعت برسند.

آیا اقامه جماعت در دو محل برای امام جایز یا مستحب است؟ جواب: مانعی ندارد [8].

سؤال: صلوه معاده (نمازی که دو بار خوانده شود) را می‌شود بیش از دو مرتبه امام بخواند؟ جواب: بیشتر از دو مرتبه نخوانند.

استفاده از شبستان مسجد جهت برگزاری جلسات قرآن و بیان احکام شرعی و معارف اسلامی و سایر مراسم دینی و مذهبی چنانچه مزاحم نمازگزاران نباشد و زیر نظر امام جماعت باشد اشکال ندارد.

[1] ر.ک العروة الوثقی، سید محمد کاظم طباطبایی، ج 2، ص 255

[2] وسایل الشیعه، شیخ حر عاملی، ج 5، ص 469، روایت 2

[3] وسایل الشیعه، ج 5، ص 47

[4] وسایل الشیعه، ص 417

[5] توضیح المسائل، م 1453، 1455، 1459

[6] استفتانات، جلد 1، ص 277، س 475

[7] توضیح المسائل، م 1404

[8] انصائات، جلد 1، ص 294